

## I.

# Värdiga och lyckliga medborgarinnor

Ulrika von Strussenfelt och  
den tidiga flickboken

*Flickskolan på landet* av Ulrika von Strussenfelt från 1847 är en märklig bok. I berättelsen varvas föreläsningar om historia och belärande samtal om kristendomens grundteser med skildringar av en grupp flickors vardagsliv på landet. Texten kan således beskrivas som ett mellanting mellan lärobok och borgerlig familjeroman. Litteraturhistoriskt har den betraktats som en av de första flickböckerna i Sverige.<sup>72</sup> Det finns även tidigare texter som skildrar flickskolor eller undervisning av flickor. Sarah Fieldings *The Governess, or Little Female Academy* (1749, sv. 1790) är ett pionjärverk; Mary Wollstonecrafts *Original Stories from Real Life* (1788) utgör ett annat tidigt exempel. I dessa berättelser läggs huvudfokus på moralisk fostran och utveckling av förståndet, medan förmedlingen av ämneskunskaper överläts på andra texter och forum.<sup>73</sup> Blandningen av moraliska lärdomar och boklig kunskap i *Flickskolan på landet* antyder att den är tänkt att fungera som ett slags universalbok som tillhandahåller den mest nödvändiga allmänbildningen. Strussenfelts förord uttrycker till och med en önskan om att boken ska fungera som en ställföreträdande förälder:

[*Flickskolan på landet*] tillegnas den ungdom, som, dels utan föräldrar och rådgifvare, måste på egen hand taga sig ut i världen, dels den, hvars naturliga stöd sjelfva, genom bristande uppfostran eller ringa villkor, äro försatta i den belägenhet, att de ej åt sina döttrar kunna gifva den själsbildning, som de önskade och ville.<sup>74</sup>

Den läsande flickan ska genom berättelsen få den fostran som omgivningen inte förmår tillhandahålla. Boken framställs som en mer tillförlitlig källa till kunskap och moral än förmyndare eller familj. Därmed riktas fokus mot ett av berättelsens centrala teman: hur barns och ungas medborgerliga fostran påverkas av såväl goda och dåliga familjemedlemmar som god och dålig litteratur.

Christopher Kelen och Björn Sundmark poängterar i inledningen till *The Nation in Children's Literature. Nations of Childhood* (2013) att barn- och ungdomslitteraturen både skapar och utbildar nya medborgare.<sup>75</sup> Denna dubbla funktion är tydlig i Strussenfelts roman som parallellt med att texten iscensätter utbildning strävar efter att bilda läsaren. Som förordet klargör är *Flickskolan på landet* en text med en uttalad didaktisk intention. Det har texten gemensamt med många av 1800-talets svenska flickböcker som skildrar skolgång, utbildning eller olika typer av uppfostringsprocesser. I en barnlitterär forskningstradition har dylika böcker ofta blivit styvmoderligt behandlade. De har avvisats som fantasilösa och i avsaknad av estetiska kvaliteter, eller till och med diskvalificerats från att vara "riktig" barnlitteratur då de inte har ansetts kunna roa eller tilltala barn.<sup>76</sup> Om man vidgar perspektivet utanför den barnlitterära kontexten och i stället beaktar såväl flickors begränsade möjligheter till utbildning som kvinnors utestängning från politiken under 1800-talet får emellertid de belärande texterna en annan sprängkraft. Den didaktiska barnlitteraturen framträder då som ett av få forum där kvinnor kunde tala med auktoritet och försöka påverka samhällsutvecklingen genom fostran av nästa generation.<sup>77</sup>

Frågor om kvinnors uppfostran och utbildning var centrala under hela 1800-talet och betraktades som en väg till mognad, juridisk myndighet och – mot slutet av seklet – rösträtt.<sup>78</sup> Medan staten tillhandahöll i princip avgiftsfri utbildning för pojkar i läroverken anordnades flickors utbildning under seklets första hälft genom privata initiativ och bekostades av familjen. Den ägde rum i hemmet, i flickpensioner eller i de mer teoretiskt inriktade högre flickskolorna.<sup>79</sup> I de svenska flickböckerna förekommer alla dessa utbildningsformer. *Flickskolan på landet* beskriver änkan Fru Elisabeth W och den undervisning hon i hemmet ger sina fyra fosterdöttrar. Det är en på många sätt tidstypisk flickutbildning som

består av språkstudier, historia, kristendomsundervisning, teckning och pianospel.<sup>80</sup> Tyngdpunkten ligger på att utveckla ett moraliskt sinne-  
lag och se till att flickorna "först här skulle blifva värdiga och lyckliga  
medborgarinnor, och sedan i löftets land på andra sidan grafven ernå  
den rätta varaktiga sällheten".<sup>81</sup> Undervisningen är således tvädelad och  
inriktad på dels det världsliga, dels det religiösa. Användningen av ter-  
men "medborgarinna" är intressant och skriver fram ett samband mellan  
pedagogik och politik genom att kvinnans utbildning framställs som  
betydelsefull för samhället i stort. Även om den världsliga utbildningen i  
Strussenfelts bok följer samtidens konventioner, formuleras dess syfte på  
ett delvis annorlunda sätt. Flickorna fostras inte främst för att bli goda  
hustrur och mödrar utan för att bli harmoniska och goda samhällsmed-  
borgare. Det är inte två mål som står i motsättning till varandra, men  
benämningen "medborgarinna" antyder ändå ett vidare verksamhetsfält.

I följande kapitel kommer jag att diskutera framställningen av flick-  
ors uppfostran och utbildning i *Flickskolan på landet*, och den kvinnliga  
medborgare som förväntas bli fostrans mål. En viktig aspekt rör grän-  
sen mellan barn och vuxen, och de olika innebörder barn och vuxenhet  
hade för kvinnan. Som påpekades i inledningen fanns en glidning mellan  
barn och kvinnor i 1700-talets och det tidiga 1800-talets politiska dis-  
kussion. Även om kvinnor var vuxna till åldern, var majoriteten omynd-  
iga och befann sig därigenom i ett "barnligt" beroendeförhållande till  
närstående män.<sup>82</sup> Tankegången att kvinnan genom utbildning kunde  
och behövde lyftas ur ett barnligt stadium formulerades av bland andra  
Mary Wollstonecraft i slutet av 1700-talet. Först när kvinnan liksom  
mannen uppfostrades till en rationell och ansvarstagande varelse skulle  
hon kunna bli en vuxen, tänkande människa.<sup>83</sup> I *Original Stories from  
Real Life* iscensätter Wollstonecraft en flickuppfostran och en lärarinne-  
gestalt som exemplifierar hur kvinnan kan utvecklas genom odling av  
förnuftet.<sup>84</sup> En likartad process skildras i Strussenfelts text. Via den  
exemplariska lärarinnan Fru W formuleras en bild av en självständig och  
myndig kvinna, och den undervisning hon förmedlar till sina elever visar  
hur liknande kvinnor frambringas. Hennes arbete illustrerar på samma  
gång att kvinnan kunde spela en viktig roll i samtiden, både inom och  
utanför den närmaste familjekretsen.

## Strussenfelt och flickboken

De första flickböckerna i Sverige framträder i efterdyningarna av de kvinnliga romanförfattarnas genombrott under 1830- och 1840-talen. Flickboksgenren utvecklades dels ur den könssegregerade uppfostringslitteraturen, dels ur den framväxande borgerliga romanen.<sup>85</sup> Originalverken på svenska var länge få och flickornas läsning kompletterades med litteratur av bland andra Fredrika Bremer och Marie Sophie Schwartz. Gränserna mot den borgerliga familjeromanen var i många fall flytande. I likhet med Bremers och Schwartz verk innehåller majoriteten av 1800-talets flickböcker skildringar av vardags- och familjeliv, såsom Anna Helena von Vegesacks *Westgöta-flickorna, eller åtta dagars löje och gråt. Berättelse ur hvardags- och landtlifvet* (1833), Sophie Bolanders *Tante Agnetas aftonberättelser för sina unga vänner* (1840–41) och Wendela Hebbes *Brudarne* (1846). Det handlar om realistiska texter med en didaktisk tendens, där den unga kvinnan och hemmet står i centrum.

Flickboken är en genre med kvinnliga förtecken och majoriteten av författarna under undersökningsperioden var kvinnor. Av de tre män som publicerade sig inom genren använde två kvinnliga pseudonymer.<sup>86</sup> Strussenfelt är på flera sätt en typisk representant för de tidiga flickboks-författarna och det kan därför vara motiverat med en kortare biografisk utvikelse. Hon kom från de övre samhällsskikten och föddes 1801 i Skåne. Efter att modern dött i barnsängsfeber 1803 växte hon upp hos morföräldrarna i Östergötland, där hon fick en fragmentarisk utbildning. Hennes mostrar var hennes lärare tills hon fyllt tio år. Därefter vistades hon ett år på vad hon själv beskrivit som en undermålig pension i Västergötland. Åter i hemmet undervisades hon i teckning och franska av en fransk informator. Hon strävade också efter att bilda sig via läsning. Tidigt läste hon med vördnad de gustavianska skalderna, men fördjupade sig även i biografier över historiska personer och Svenska Akademiens handlingar. Strussenfelt upplevde själv, liksom många andra samtida kvinnor, utbildningen som otillräcklig, och frågor om kvinnors uppfostran, skolgång och arbete engagerade henne genom hela livet. Morföräldrarnas förändrade ekonomiska förhållanden innebar att hon från tonåren var tvungen att bidra till hushållets inkomster

genom broderi och sömnad. Som vuxen försörjde hon sig som lärarinna, översättare och skribent. Hon förblev ogift och dog 1883 i Stockholm.<sup>87</sup>

Författarskapet inleddes 1833 med publiceringen av *Den blå band-rosen. Min första nouvell* utgiven under pseudonymen "Fröken B-M-". Det var dock först under 1840-talet som verk av Strussenfelt började komma ut mer regelbundet. Under de närmaste decennierna var hon oerhört produktiv och publicerade familjeromaner, historiska romaner och andaktsböcker för både barn och vuxna. Parallellt översatte Strussenfelt ett stort antal romaner från franska och engelska av bland andra George Sand, Charlotte Brontë och Charles Dickens. Flera av romanerna trycktes som följetonger i dagspressen eller gavs ut i olika romanserier, ofta i C.F. Ridderstads *Östgöta Correspondenten* och Nytt Kabinettsbibliotek.<sup>88</sup>

Samtliga texter är publicerade anonymt och Strussenfelt använde minst ett tiotal olika pseudonymer och signaturer. "Pilgrimen" och "Philaletes" var dem hon använde flitigast, men i dagspressen skrev hon även exempelvis under namnen "Evelyn" och "Matts Ryd".<sup>89</sup> Att publicera sig under antaget namn var inget ovanligt vid mitten av 1800-talet utan kan närmast betraktas som en konvention för både kvinnor och män.<sup>90</sup> Användandet av pseudonymer har bland annat förklarats utifrån en önskan om att markera en gräns mellan ett privat och ett offentligt jag, vilket var betydelsefullt inte minst för kvinnor som var verksamma på ett manligt dominerat litterärt fält.<sup>91</sup> Det är vanskligt att uttala sig om bakgrunden till Strussenfelts många antagna namn, men det är troligt att en önskan om att dölja sin identitet i varje fall utgjorde en av anledningarna. I några fall kan man dock även ana en strävan efter att skapa ett slags parallella författaridentiteter genom att en signatur är knuten till en specifik tidning eller publikationsform. "H\*\*\*\*" förekommer till exempel huvudsakligen i *Jönköpingsbladet*, medan "Evelyn" endast används i en serie krönikor om livet i Stockholm. Den anonyma och under 1800-talet vanligt förekommande publiceringsformeln "av författaren till" utnyttjas också. Formeln skapar en föreställning om ett sammanhållet författarskap, men utan att avslöja vem den faktiska författaren är.<sup>92</sup>

De olika författaridentiteterna kunde innebära både möjligheter och begränsningar. I ett brev till Ridderstad reflekterar Strussenfelt över "Evelyn":

Jag ångrar, att jag icke bad Löjtnanten ge mig en *manlig* signatur. Det hade varit lättare att under en karls signatur skriva dessa skizzer, emedan man hade haft mera frihet att öfverträda vissa skrankor, utan att dock såra anständigheten, som faller sig svårare för pseudonymen Evelyn.<sup>93</sup>

Kvinnonamnet upplevs hämmande och när hon skriver under den manliga pseudonymen "Matts Ryd" förändras skrivsättet och blir mer kort-hugget.<sup>94</sup> Här finns ett element av rolldiktning, där författaren anammar olika ämnen och stilar beroende på pseudonymens kön.<sup>95</sup> Denna typ av mönster kan emellertid bara urskiljas för ett fåtal av de antagna namnen. Förmodligen är de många namnen snarare en konsekvens av brödskrivandet och den rikliga produktionen. Som Åsa Arping konstaterat innebar det anonyma eller pseudonyma skrivandet i 1800-talets begränsade litterära fält en möjlighet att såväl skriva för konkurrerande arbetsgivare som få flera texter tryckta i samma publikation.<sup>96</sup> Genom att använda olika pseudonymer och signaturer kunde Strussenfelt utöka sina inkomster och få fler texter publicerade, utan att trötta ut marknaden med alltför många verk av samma författarnamn.

När Strussenfelt skrev för barn använde hon oftast "Pilgrimen", men *Flickskolan på landet* är skriven av "Ungdomens vän" – det är för övrigt den enda gången hon använder den pseudonymen. Hon kan knappast betraktas som en utpräglad barnlitteraturförfattare, än mindre en flickboks-författare då *Flickskolan på landet* är den enda bok hon givit ut som tydligt är riktad till flickor. Detta mönster är karakteristiskt. Majoriteten av flickboks-författarna i 1800-talets Sverige publicerade endast någon enstaka flickbok och kan i likhet med Strussenfelt oftast beskrivas som litterära mångsysslare. Författare som exempelvis Sophie Bolander, G. H. Mellin och Emilie Risberg varvar på ett liknande sätt enstaka böcker för flickor med historiska romaner, barnberättelser och översättningar. För de flesta flickboks-författare tycks skrivandet av såväl flickböcker som barnlitteratur i allmänhet ha varit enbart en typ av litterärt arbete bland många andra. Utpräglade flickboks-författare och de långa flickboksserierna, som ofta sammankopplats med genren, är således fenomen som snarare hör 1900-talet till. Det tidigaste svenska exemplet på flickböcker med återkommande karaktärer är Ebba Nordenadlers *Den*

*gamla prästgården. Berättelse för flickor* (1901) och *Det var då. Fortsättning af Den gamla prästgården* (1903). En mer utpräglad flickboksserie skapas emellertid först med Elisabeth Kuylenstierna-Wensters sex böcker om Barbro Berting som utgavs mellan 1915 och 1922.<sup>97</sup>

## Moralisk fostran i hemmets hägn

När *Flickskolan på landet* publicerades var Strussenfelt 46 år gammal och sedan ett decennium innehavare av en privatskola i Gränna.<sup>98</sup> Möjligen fann hon inspiration till flickboken i den egna verksamheten, men det är uppenbart att handlingen är en romantiserad framställning. Såväl flickboken som familjeromanen gav uttryck för medelklassens idealisering av hem- och familjeliv under 1800-talet. Via litteratur och andra konstarter spreds idylliska bilder av vardagslivets trevnad. De skönlitterära texterna fungerade emellertid också som en kommentar till samtiden.<sup>99</sup> Som Elisabeth Mansén framhållit finns i 1800-talets litterära idyllskildringar en underliggande samhällskritisk tendens, vilket ibland har förbigåtts i tidigare forskning:

Man har inte sett i hur hög grad denna idyll uppfattats som hotad. Bilden av familjen samlad kring fotogenlampan har tecknats mot bakgrund av industrialiseringsprocessen, familjernas sönderfall och ett samhälle statt i uppbrott och förändring. Man har inte uppmärksammat idylldiktningens egenskap av trots och försvar – mot det nya, mer materialistiska och rörliga samhället, eller mot en himmel alltmer förmörkad av skorstenar och fabriksrök.<sup>100</sup>

För de kvinnliga författarna utgjorde den borgerliga romanen även en möjlighet att diskutera politiska frågor. Familjen som litterärt ämne öppnade därtill för en problematisering av bland annat kvinnans utbildning och civila medborgarskap.

*Flickskolan på landet* kan karakteriseras som en idyll, men det är inte en idyll utan sprickor. Strussenfelt associerar i förordet sin berättelse med den samtida familjeromanen, men poängterar också att scenerna ur vardagslivet utgör en pedagogisk strategi: "De husliga scener, som af

snillrikare pennor i sednare tider så ofta blifvit skildrade, förekomma äfven här – i afsigt att göra arbetet mera omväxlande för mina unga läsarinor.”<sup>101</sup> Berättelsen dröjer gärna vid högtidliga och festliga tillfällen, som konfirmationen, en maskerad med fyrverkeri eller en lustresa till Uppsala, men varvar dessa med beskrivningar av undervisning och familjeliv. Strussenfelts roman sammankopplar dock inte den vardagliga idyllen med en kärnfamilj utan i centrum står ett kvinnokollektiv, vilket knyter berättelsen till en utopisk tradition. I exempelvis Fieldings *The Governess* och Sarah Scotts vuxenroman *Millenium Hall* (1762) beskrivs flickor och kvinnor som flytt eller skickats bort från sina familjer och på en avlägsen ort bildar en ny gemenskap. Kvinnokollektiven fungerar i dessa texter som en kritik av och ett alternativ till de samtida samhällsstrukturerna, där kvinnor begränsas eller far illa.<sup>102</sup> Den annorlunda familjebildningen i *Flickskolan på landet* riktar på ett likartat sätt fokus mot samhällets ”överblivna” flickor och kvinnor. Fru W blev tidigt föräldralös och är i berättelsens inledning änka, medan fosterdöttrarna beskrivs som ”fyra ensamma och öfvergifvna varelser”.<sup>103</sup> De är föräldralösa barn till släktingar och bekanta som får en plats hos änkan. Då Fru W inte har några egna barn ger flickorna på samma gång henne en livsuppgift. Inkluderingen av fosterbarn i en familj var inget ovanligt i ett samtida perspektiv och i synnerhet moderlösa barn är närmast en narrativ konvention i 1800-talets litteratur, också i flickboken.<sup>104</sup> Det faktum att alla i kollektivet är föräldralösa framstår ändå som anmärkningsvärt och markerar det nya i deras familjebildning. De är lösgjorda från sitt ursprung och har större möjligheter att utvecklas bortom kärnfamiljens förväntningar.

Den moraliska fostran integreras i den vardagliga handlingen, samtidigt som berättelsen iscensätter och kontrasterar olika uppfostringsmodeller. Uppväxttiden framställs i *Flickskolan på landet* som mer betydande för en människas utveckling än medfödda egenskaper. Även om majoriteten av karaktärerna tillhör de övre samhällsskikten menar Fru W att ”skillnaden menniskor emellan icke var så stor som man vanligtvis trodde, utan oftast en följd af olika uppfostran och händelsernas gång”.<sup>105</sup> Persongalleriet i Strussenfelts berättelse är uppbyggt runt kontrastverkan och synliggör effekten av olika uppfostringstendenser. Flickorna i



Fru W:s hushåll, "ehuru goda och oskyldiga, felade som alla barn, och ingen af dem var utan sin skuggsida".<sup>106</sup> De är inga renodlat idealiserade karaktärer utan individualiserade med olika fysiska och karaktärsmissiga svårigheter att tampas med. Den femtonåriga Helga är blind och lider periodvis av nedstämdhet, medan den fjortonåriga Rosa är väl förtjust i granna kläder och flärd. Hur fosterdöttrarna hanterar sina brister och problem jämförs med grannfamiljernas flickor, som fått en annorlunda uppfostran. Familjen Reichardt har skämt bort sina barn och uppfostrat dem i tron att de är bättre än andra, vilket gjort den äldsta dottern Eugenie självupptagen och oförmögen "att styra sitt eget nyckfulla despotiska sinne".<sup>107</sup> Den strikt religiösa familjen K håller å andra sidan sina barn i hård tukt, vilket driver den unga Mimmi till att begagna "åtskilliga små konstgrepp, för att förskaffa sig en frihet, som hon genom moderns sträfvande behandling oftast var beröfvad".<sup>108</sup> Fru W:s fostran utgör en medelväg mellan dessa ytterligheter. I en diskussion om uppfostran poängterar Fru W att "man måste tillåta lite annars vill barnen trotsa".<sup>109</sup> De fyra fosterdöttrarna formas till ödmjuka, sanningsenliga och osjälviska kvinnor, men de tvingas inte försaka dans, lek eller andra oskyldiga glädjeämnen.

*Flickskolan på landet* skildrar en uppfostran som är praktisk och erfarenhetsbaserad i upplysningsfilosofernas anda. Den inriktas på att de unga ska lära sig att såväl tänka själva som handla rättrådigt med samtalet mellan lärarinna och elev som central metod. Undervisande dialoger förespråkades av bland andra John Locke och Jean-Jacques Rousseau och som litterär form har de en framträdande roll i den barnlitterära traditionen.<sup>110</sup> I Strussenfelts roman får samtal runt religion till och med ersätta utantillinläringen i katekesundervisningen, vilket var ovanligt för sin tid.<sup>111</sup> Liksom uppfostrarna i Wollstonecrafts *Original Stories from Real Life* eller Maria Edgeworths "The Purple Jar" (1796, sv. 1836), resonerar Fru W även med flickorna runt olika valmöjligheter och ställer dem inför situationer där deras karaktär prövas. De tillåts själva fatta beslut om hur de ska agera och ta de positiva eller negativa följderna av handlingen.<sup>112</sup> Vid ett tillfälle får fosterdöttrarna tjugo riksdaler var som de får använda hur de vill. En planerar att köpa en klänning och hatt "att vara riktigt gentil med", en vill sätta in pengarna på banken så att hon efter att pengarna har förräntas om ett år ska kunna köpa en svart

sidenklänning till sin första nattvard, en drömmer om att prenumerera på romanbibliotek och en hoppas kunna köpa en gitarr.<sup>113</sup> När Fru W sedan tar med dem på ett besök till en skuldsatt änka sätts flickorna på prov. Det visar sig att deras samlade tillgångar om åttio riksdaler skulle kunna göra änkan skuldfri. På eget bevåg beslutar sig fosterdöttrarna då för att ge upp sina önskningar för, som en av dem uttrycker det, "visst skulle en sådan hatt vara roligt att hafva, men ändå roligare att hjälpa den stackars änkan".<sup>114</sup> Även om scenen orkestreras av Fru W är det en viktig poäng att det är flickorna själva som kommer fram till vad som i texten betraktas som det riktiga beslutet. Därigenom uppvisar de den moraliska självständighet som i samtiden karakteriserade en ansvarstagande och mogen samhällsmedborgare.<sup>115</sup>

I ett politiskt tänkande har familjen både betraktats som en egen samhällsenhet och en modell för hur samhället ska organiseras. Släktskapsrelationer och hemhörighet tillhör också de vanligaste metaforerna för att beskriva en nationell gemenskap i modernare tid.<sup>116</sup> Fru W:s hushåll bildar i Strussenfelts flickbok en ny familjelig gemenskap av fem överblivna samhällsmedlemmar. Fostermor och fosterdöttrar tvinnas samman i ett medborgerligt projekt där personer utan självklar hemvist eller familjetillhörighet ges mening och funktion i relation till varandra. Som bild för nationen är kvinnokollektivet intressant då samhörigheten inte i första hand utgår från blodsband eller juridiska skyldigheter, utan från en delad historia och ömsesidig tillgivenhet, vilka ligger till grund för kvinnornas föreställda gemenskap – på samma sätt som medborgarna utan att vara besläktade enligt Benedict Anderson förenas i en känsla av samhörighet. Fru W:s omhändertagande av flickorna baseras på en känsla av moraliskt ansvar, vilket framhävs i relation till Helga som är makens brorsdotter. Flickan sägs inte kunna göra anspråk på fostermoderns pengar eller beskydd "genom den verdsliga [...] men väl genom den moraliska lagen".<sup>117</sup> Denna frivilliga relation byggd på ett aktivt val och ansvarstagande framställs som en bättre utgångspunkt för att producera plikttrogna medborgare än gängse familjebildning. Att hushållet lett av en kvinna är överlägset bekräftas i samband med flickornas konfirmation, när prästen konstaterar att han knappt hade "något att lära fru W:s fosterbarn".<sup>118</sup> De mer lyckosamma grannflickorna omges av

såväl kärnfamiljer som välbeställda hushåll, men saknar den moraliska grundval som Fru W:s fosterdöttrar givits.

## Läsande flickor

Parallellt med den moraliska fostran framhålls vikten av boklig bildning i *Flickskolan på landet*. Detta sker genom ämnesundervisning för både karaktärer och läsare. Texten innehåller ett detaljerat utbildningsprogram med såväl angivna klockslag som tidpunkter för mat och lek. Ämnesundervisningen består av språkliga övningar i form av högläsning och översättning av franska, tyska och engelskspråkiga romaner, samtal om kristendomens grundsatser samt föreläsningar om Västeuropas historia från reformationen och till polska revolutionen på 1830-talet. Både samtalen och föreläsningarna återges i sin helhet i texten, vilket möjliggör för läsaren att följa med i flickornas undervisning. Att boklig bildning för flickor inte var helt oproblematiskt antyds av Fru W:s försäkran att hon inte ämnar göra "lärda fruntimmer" av sina fosterdöttrar utan målet är att de inte ska vara "alldeles obekanta med de ämnen som i sällskap ofta torde förekomma".<sup>119</sup> Även om ämneskunskaperna inte bör överdrivas framställs de som en del av allmänbildningen och det betonas att också kvinnor behöver intellektuell stimulans: "man kan omöjligt alltid sysselsätta sina tankar med de bestyr som förefalla inom den husliga kretsen".<sup>120</sup> I 1800-talets flickundervisning fanns en likartad balansgång mellan praktisk och teoretisk kunskap, och i jämförelse med pojkarnas läroverk var abstraktionsnivån lägre.<sup>121</sup> Den moraliska fostran är framträdande även i ämnesundervisningen. Fru W understryker att "näst Religionen är historien vår högsta lärarinna".<sup>122</sup> Genom historia, kristendomsundervisning och inhemsk skönlitteratur inskolas flickorna i såväl en nationell gemenskap som medborgerliga dygder.

Skönlitteraturen har en framträdande roll i bokens undervisningsprogram. Utländsk litteratur fungerar som läromedel i språkstudierna och skönlitteraturens betydelse för flickors bildning betonas inte minst av att *Flickskolan på landet* själv är en roman som är avsedd att fungera som en lärobok. Litteraturundervisningen har en lätt nationalistisk prägel och i romantikens anda betonas samhörigheten mellan nation,

språk och folklig litteratur: "I svenska nationallynnet ligger på djupet en poesi, hvarpå våra folksånger sedan längst förflutna tider lemna bevis".<sup>123</sup> I en förlängning av detta tankesätt bör eleverna i första hand bli "bekanta med [sitt] eget lands författare".<sup>124</sup> Den nationella litteraturen framställs både som ett uttryck för folksjälens och en möjlighet att stärka densamma. Bland den rekommenderade litteraturen återfinns såväl de gustavianska skalder Strussenfelt själv läst och uppskattat i sin ungdom, som de samtida kvinnliga romanförfattarna med Bremer i spetsen. Berättelsen innehåller också tidstypiska varningar för romanläsningens faror, karakteristiskt nog med utländska böcker som exempel.<sup>125</sup> Fru W förkunnar bland annat att en bok av Eugène Sue utgör "en af de skadligaste romaner jag känner" och att för ungdomar som tidigt "vänjer sig vid att läsa romaner, förtar denna läsning håg och smak för all annan och äfven för gagneliga arbeten".<sup>126</sup> Som ett avskräckande exempel visas hur den farliga litteraturen får grannflickan Mimmi i sitt våld och hur hon ljuger och smiter från sina plikter, allt för att få försjunka i sina böcker.

Beskrivningar av romanläsningens farliga effekter var vanligt förekommande i 1800-talets kultur och varningarna formulerades paradoxalt nog gärna i just romaner. De många framställningarna av förvillade läsarinor – för det var vanligen flickor och kvinnor som utgjorde romanläsningens offer – framhäver läsningens centrala plats i 1800-talets samhälle och dess tro på litteraturens makt att på gott och ont påverka sin läsare.<sup>127</sup> Medan dåliga romaner kunde göra läsaren nervös, oförmögen att hantera verkligheten eller till och med väcka slumrande drifter,<sup>128</sup> ansågs en god bok ha förmågan att förädla och upphöja människan. Därför var det av största vikt att man läste på rätt sätt och rätt typ av texter. Romanens dubbla roll som förförare och förmanare poängteras i Strussenfelts berättelse. Parallellt med varningar för farliga böcker innehåller *Flickskolan på landet* namngivna exempel på god litteratur och den goda konstens förädlade effekter utläggs.<sup>129</sup> Genom diskussionen av romanläsning i flickboken markerar Strussenfelt ett avstånd till den farliga litteraturen, samtidigt som den egna texten framhävs som själshöjande bildning.

När romanläsning diskuterades under 1800-talet användes ofta en motsägelsefull retorik, där dålig litteratur påstods göra läsaren beroende

och verklighetsfrånvänd, medan den goda litteraturen fostrade frihet, självkontroll och moral.<sup>130</sup> *Flickskolan på landet* beskriver hur Mimmi "öfverlemnade [...] sig med en riktig passion åt läsningen af alla möjliga romaner som hon riktigt slukade utan någon urskiljning" och att hon kommit till en punkt där "hon ej trifdes längre än hon hade en roman i handen".<sup>131</sup> Flickan beskrivs som en slav under boken. Läsning framställs vanligen som negativ hos Strussenfelt när den som här inspirerar till sysslolöshet och världsfrånvändhet.<sup>132</sup> I en senare bok, *Salems prestgård. Ett hem der goda andar gästa. Familjeläsning* (1864), förtydligas att läsning är skadlig då den blir en passion och fantasin blir så uppeldad att unga kvinnor agerar som om de vore romanhjältinnor. I stället förespråkas distans och ett bejakande av den egna personligheten:

Att bibehålla sin individualitet, men af den göra det bästa man förmår, bör vara hvar menniskas yttersta sträfvan; men deremot bör hon sorgfälligt undvika, att göra sig till kopia af de bilder, som möta oss, så i dikten som i verkligheten.<sup>133</sup>

Även i flickboken betonas att människor bör "söka att vinna en viss själfständighet inom oss sjelfva, icke för mycket fästa oss vid andras omdöme".<sup>134</sup> Medan den goda litteraturen stärker moral och stödjer en positiv utveckling av karaktären, leder dåliga böcker till ofrihet och att personen förlorar sig själv.

Weikle-Mills menar att den rika förekomsten av unga förvillade läsarinor i amerikansk litteratur synliggör den paradox av frihet och lydnad som en utbildning i medborgarskap vilar på. Läsaren av dålig litteratur liknas gärna vid ett oförståndigt barn som likt Mimmi hänger sig åt romanerna, medan de goda böckerna leder läsaren mot vuxenhet och självkontroll. Även den goda litteraturen förutsätter emellertid att läsaren på ett barnligt vis anammar och lyder textens normer. Skillnaden ligger snarare i vems auktoritet läsaren väljer att underkasta sig. På samma sätt förväntades medborgaren lämna barndomen bakom sig när han blev myndig och inträdde i vuxenvärlden, men samtidigt likt ett barn lyda en uppsättning lagar och normer. Enligt Weikle-Mills användes gärna flickan för att utforska och belysa denna problematik:

As members of society who would remain dependent even on reaching adulthood, young women [...] could be presented as ideal examples of obedient childlike citizens. Thus, the association with children did not only serve to restrict women's citizenship, as one might expect, but actually made women (or, more often, girls) key imaginary figures for citizens.<sup>135</sup>

Litterära framställningar av flickors utbildning och begränsade medborgarrätt kunde således både lyfta fram den unga kvinnan som ideal medborgare och synliggöra medborgarskapets disciplinerande innebörd.

I Strussenfelts flickbok relateras på ett likartat sätt läsning till frågor om lydnad och maktutövning. Att ett barn bör underkasta sig föräldrars auktoritet, oavsett hur den utövas, är en tankegång som Stina Ridderstad menar är återkommande i författarskapet.<sup>136</sup> Mimmis läsning bryter mot moderns förbud, vilket gör hennes handling än mer problematisk, men moderns överdrivna stränghet sägs också ha gjort flickan benägen till lögn och trots. Det handlar om att hitta en jämvikt mellan självstyre och påverkan. Att en harmonisk familje- och samhällstillvaro förutsätter viss inskränkning av medborgarens frihet framställs dock som oproblemiskt i Strussenfelts roman: "Frihet är en herrlig gåfva, då det är en lagbunden frihet, som låter sig ledas av kristendom och samvete".<sup>137</sup> Flickornas läroprocess bygger på att de underkastar sig såväl god boklig lärdom som Fru W:s omdöme. I *Flickskolan på landet* förväntas dock inte fosterdöttrarna förbli barn. I stället, som jag återkommer till i nästa avsnitt, understryks vikten av att flickan växer upp till en ansvarstagande, moraliskt rättrådig individ.

Utöver läsning av skönlitteratur innehåller undervisningen föreläsningar om historia och samtal om kristendom. Vid ett flertal tillfällen hyllas historiska berättelser och de framställs som väsensskilda från de skadliga romanerna, till exempel då Fru W gentemot Mimmis stränga mor försvarar att hon lånat ut böcker till flickan: "Det var icke min mening att låna dig romaner, men historiska böcker nekar hon dig visst icke att läsa".<sup>138</sup> För Strussenfelt kom också fosterlandskärleken, enligt Ridderstad, till uttryck "i hänförelsen för Sveriges stora minnen och för svenska historiens personligheter" vilka utgjorde ämnen i flera av hennes

historiska berättelser.<sup>139</sup> Till skillnad från dessa behandlar de historiska föreläsningarna i *Flickskolan på landet* europeiska händelser, vilket inom fiktionen förklaras med att flickorna redan är bekanta med den svenska historien från tidigare studier.

Den medborgerliga fostran är ändå framträdande genom att föreläsningarna huvudsakligen fokuserar på protestantismens utmaningar och segertåg. Enligt Anderson uppstod föreställningar om en nationell samhörighet i sekulariseringens spår och delvis som en ersättning för tidigare religiösa gemenskaper.<sup>140</sup> Som bland andra Linda Colley poängterat hade emellertid religionen fortsatt stor betydelse i formuleringen av det nationella. Liksom i flera andra protestantiska länder definierades de nationella särdragen i Sverige i opposition mot katolicismen och fram till 1860 var svenska medborgare tvungna att vara anslutna till den lutheranska statskyrkan.<sup>141</sup> Anti-katolska stämningar var därtill framträdande i samtida svenska historiska romaner, även om Strussenfelt inte tillhörde dem som uttryckte sig mest negativt inom genren.<sup>142</sup>

Medborgaren som skapas genom utbildningen i Strussenfelts berättelse har ett ben i en internationell, lutheransk kontext och ett i en inhemsk kulturell tradition.<sup>143</sup> Att vara protestant utgjorde en aspekt av medborgarens dygder i 1800-talets Sverige. Som Inger Hammar har visat användes kristendomen också som en plattform för kvinnor som argumenterade för ökade civila och politiska rättigheter. Exempelvis Bremer formulerade i sina romaner ett kvinnligt medborgarskap i dialog med Martin Luthers lära och för henne var filantropin central i denna process. Genom sitt kristeliga arbete bland samhällets utsatta visade kvinnorna att de hade en viktig roll att fylla utanför hemmet och i synnerhet ogifta kvinnor kunde därmed få en meningsfull uppgift. Det motstånd som fanns i samtiden mot att låta kvinnor arbeta i det offentliga rummet kunde därmed övervinnas.<sup>144</sup> Utövandet av välgörenhet är även betydelsefullt i Strussenfelts berättelse. Religionens framträdande roll understryks vidare av att *Flickskolan på landet* avslutas med att tre av flickorna konfirmeras. Svenskt medborgarskap var en förutsättning för att genomgå konfirmation och under 1800-talet betraktades konfirmationen som en övergång till vuxenvärlden.<sup>145</sup> Inför konfirmationen konstaterar en av fosterdöttrarna att "jag har hittills varit ett barn, jag

skall ej vara det mera”.<sup>146</sup> Scenens funktion i berättelsen är intressant i jämförelse med många senare flickböcker där det oftare är förlovning eller äktenskap som avslutar berättelsen och signalerar att protagonisten slutgiltigt lämnat barndomen bakom sig. Den vuxenhet som fru W:s fosterdöttrar inträder i är av ett annat slag, när de följer i sin lärarinnas fotspår.

## Moderskap och myndighet

Fru W ingår i en tradition av undervisande kvinnor inom barn- och ungdomslitteraturen. Parallellt med de mer välkända Rousseaus och J. H. Campes informatorer och manliga lärargestalter förekom olika typer av kvinnliga pedagoger i 1700-talets och det tidiga 1800-talets litteratur. Madame de Genlis, Sarah Trimmer och Anna Laetitia Barbould utgör några av de författare som i sina barnlitterära texter skildrade handlingskraftiga, rationella kvinnor i kontrast till samtidens romantisering av kvinnlig vekhet och känslsamhet. Många av dessa författare hade själva, i likhet med Strussenfelt, arbetat som guvernanter och använde sig av sina erfarenheter i litteraturen, även om texterna inte nödvändigtvis var självbiografiska. Genom berättelser om undervisande kvinnor och deras skyddslingar kunde de delta i diskussionen av pedagogiska frågor, men indirekt också i samhällsdebatten i stort.<sup>147</sup> Pedagogiska traktater var, som Mansén framhållit, ”ett av tidens mest populära sätt att diskutera såväl samhällsfrågor som grundläggande frågor om människans väsen och hennes uppgift i livet”.<sup>148</sup> De barnlitterära guvernantberättelserna innebar inte minst en möjlighet för författarna att gå i dialog med ett begränsande kvinnoideal och skriva fram en kvinna som kunde agera och tala med vuxen auktoritet. I Fru W gestaltas såväl en ideal medborgare som en myndig kvinna. Det sker genom att olika former av barnlikhet och beroende ställs mot varandra.

Liksom flera av sina barnlitterära föregångare, som Wollstonecrafts mrs Mason eller Fieldings mrs Teachum, är Fru W i *Flickskolan på landet* änka och har eleverna inneboende hemma. Att arbeta som guvernant eller lärarinna var ett av få respektabla yrken som var tillgängliga för de övre klassernas kvinnor under 1800-talets första hälft. Även inom



vuxenlitteraturen beskrevs gärna guvernanternas öde, men dessa texter lade vanligen större vikt vid den arbetande kvinnans utsatthet eller romantiska relationer än själva undervisningsaktiviteten.<sup>149</sup> Fru W framställs däremot inte som ekonomiskt nödställd utan hennes drivkraft är mer altruistisk då hon vill "blifva moder för andras barn".<sup>150</sup> Relationen beskrivs i innerliga familjetermer, men att Fru W inte är flickornas biologiska mor är betydelsefullt. Genom att sprida de kvinnliga omsorgerna utanför den närmaste familjekretsen intar hon en roll som "andlig mor", för att använda Bremers term, och visar att den barnlösa kvinnan kan ha en viktig samhällsfunktion.<sup>151</sup> Den vuxna kvinnans uppgift som lärarinna och vårdarinna återkommer i flera senare flickberättelser under 1800-talet. I exempelvis Emily Nonnens *Smugglarens dotter, eller Hvad vågorna sade. Berättelse för ungdom* (1873) skildras hur den milda fröken Edelstedt på ett liknande sätt som Fru W utövar ett positivt inflytande på omgivningen och inbjuder en grupp flickor för att dela med sig av sin lärdom:

Hon brukade derföre samla några unga flickor omkring sig, åt hvilka hon meddelade det rika mått af kunskaper, som hon sjelf tillegnat sig; hon gjorde det till sitt mål att utbilda både hjerta och förstånd, att uppfostra dem till nyttiga medlemmar af samhället och tillika bibringa dem praktiska kunskaper, som skulle göra dem dugliga för det husliga lifvet, hvartill de flesta troligtvis blefve kallade.<sup>152</sup>

Undervisningen beskrivs i likartade termer som i *Flickskolan på landet*, men med starkare betoning på att ge flickor husliga färdigheter. Det är karakteristiskt för hur den svenska flickboken utvecklas under seklet, vilket jag återkommer till i nästa kapitel.

Fru W:s änkestatus skapar annorlunda möjligheter att beskriva henne som en självständig kvinna än om hennes make varit vid liv. Änkor var de enda kvinnor som var myndiga under 1800-talets första hälft och till skillnad från hustrur kunde de förvalta sin egendom, ingå avtal och i enstaka fall till och med rösta.<sup>153</sup> Frågan om ogifta kvinnors omyndighet och begränsade försörjningsmöjligheter var föremål för livlig debatt i samtiden och diskuterades även i romanform. Utöver Bremers

välbekanta *Hertha, eller en själs historia* (1856) kan den mindre kända *Kvinnan utan förmyndare* (1841) av Strussenfelts syster Amalia nämnas.<sup>154</sup> Strussenfelt berörde själv frågan i två vuxenromaner, *Informatorn och aristokraten* (1845) och *Menings-striderna* (1846), där ogifta kvinnor begär att få bli myndiga. Det är här liksom i flickboken den ogifta kvinnans omyndighet som är i fokus och att äktenskapet åter innebär kvinnans omyndigförklaring framställs som mindre problematisk. Liksom föräldraauktoriteten skildras den gifte mannens bestämmanderätt som självklar. Det är inte en form av lydnad som innebär en konflikt i författarskapet.<sup>155</sup>

I *Flickskolan på landet* diskuteras inte kvinnans omyndighet explicit, men i skildringen av Abelas öde skildras konsekvenserna av hennes begränsade civila medborgarskap. Till skillnad från den myndiga änkan är hon beroende av förmyndares godtycke. Abela är guvernant och bor på nåder hos sina rika släktingar, som varken uppskattar henne eller tillåter henne att söka en tjänst någon annanstans så att hon kan få möjlighet att försörja sig själv. Att som ensamstående vuxen inte få bestämma över sitt eget öde beskrivs som förnedrande och det orättfärdiga i behandlingen av Abela understryks av namnet, som är en kvinnlig form av Abel – Bibelns oskyldiga offer. Den okänsliga behandlingen förklaras med att frun i huset "aldrig varit beroende af andra", vilket gör att hon inte förmår sätta sig in i deras situation.<sup>156</sup> Fru W har som föräldralös haft andra erfarenheter och det tidigare beroendet av andras godtycke har utvecklat hennes empati för människor som är sämre lottade. Det präglar hennes agerande efter att hon blivit ekonomiskt oberoende i samband med att den förmögne maken vid sin bortgång "med varm hand [...] åt henne gifvit allt vad han egde".<sup>157</sup> Tillsammans med hennes status som myndig utgör den ekonomiska tryggheten den outtalade förutsättningen för Fru W:s verksamhet. Det finansiella oberoendet beskrivs som ett grundläggande mänskligt behov: "Måtte jag aldrig falla någon till last – utan sjelf kunna förtjena mitt upphålle [...] Ja, så tänker hvarje sjelfständig, rättsinnig menniska."<sup>158</sup> De omyndiga kvinnorna framställs därmed indirekt som berövade möjligheten att agera i enlighet med alla rättrådiga människors önskemål.

Fru W fungerar samtidigt som lärarinna och modersgestalt. Strus-

senfelts flickbok lägger ett stort ansvar på mödrar och dessa värderas genom deras påverkan på det uppväxande släktet. I grannflickornas agerande kan man "åskåda de frukter som Fru Reichardts uppfostringssätt buro och med detsamma äfven verkningarna af Fru K:s moderliga omsorger".<sup>159</sup> Trots att de två nämnda kvinnorna fungerar som motsatser i berättelsen förenas de av sin ytlighet. Medan Fru Reichardt är fåfång och bördshögfärdig, är Fru K överdrivet sträng och religiös. Liksom i flera av sina andra texter kritiserar Strussenfelt genom Fru K det hon kallar "sektarism" eller "läseri".<sup>160</sup> Därmed avses religiösa åskådningar som "fasta sig vid vissa yttre former, som röja ensidighet och ofördragsamhet". Dess utöfning tillåts "t.ex. icke dansa, ej bevista ett spektakel, [och] läsa endast andliga böcker".<sup>161</sup> Detta fokus på det yttre framställs som en form av hyckleri; religionen blir endast en yttre angelägenhet och avspeglar inte nödvändigtvis ett kristet sinnelag. Till skillnad från Fru Reichardt och Fru K ser den osjälviska Fru W till människans inre värde utan att bländas av vare sig vackra kläder eller skenbart fromma handlingar. Hon belönas följdriktigt med ärliga och kärleksfulla fosterdöttrar.

En förständig mor är likaså väsentligt för att flickan ska kunna uppnå mognad. Om den femtonåriga Jacqueline konstateras att då hon "i de sednare åren saknat en moders omvårdnad och varit öfverlemnad åt en svag oerfaren guvernants ledning, var hon ett ytterst sjelfsväldigt barn".<sup>162</sup> Brist på självdisciplin associeras här med att vara barn och att bli vuxen innebär en gradvis utveckling av ökad självkontroll. Den bortskämda unga kvinnan har stannat på ett barns nivå på grund av avsaknaden av en mor, som kunnat leda och fostra henne in i vuxenvärlden. För Jacqueline sker förändringen först i samband med att hon insjuknar och ligger på dödsbädden, vilket är ett vanligt motiv i både barn- och vuxenlitteratur. Dödsbäddsscener där änglalika barn och unga kvinnor manar andra människor till omvändelse är rikligt förekommande i 1800-talets litteratur. De gestaltade barns oskuldsfullhet och närhet till Gud.<sup>163</sup> Lika vanliga är bångstyriga flickor som när de drabbas av sjukdom eller fysisk skada omvärderar sitt tidigare leverne och vid tillfrisknandet har förvandlats till lydiga och ödmjuka personer. Katy i Coolidges *What Katy Did* är ett välkänt exempel.<sup>164</sup> Bolanders "Sjukrummet" ur *Tante Agnetas aftonberättelser för sina unga vänner* och Amanda Kerfstedts Sig-

*nild och hennes vänner. Ett exempel för unga flickor* (1865) är två svenska varianter av motivet.

Sjukdoms- och dödsbäddsscenerna användes i litteraturen både för att påvisa brister i samtidens uppfostran och framhålla flickans potential för förändring.<sup>165</sup> Jacquelines sjukdomstid formulerar parallella diskurser om det önskvärda i att dels bevara en barnlik oskuld, dels växa upp och lämna "barnsligheter och nycker" bakom sig.<sup>166</sup>

"[...] jag har hittills varit ett självsåldigt barn, och ett barn kan aldrig blifva så lycklig som en ung människa."

"Så tror man när man är ett barn," återtog den gamle, "men när man upphör att vara det, då finner man att den lyckligaste tiden är tillryggelagd. Och hvad tror du väl att lifvet kunde erbjuda dig, som du ej i rikare mått erhåller om du med barnasinne går din jordiska förvandling till mötes?"<sup>167</sup>

Ur ett religiöst perspektiv finns det ett värde i barnsligheten, då barnets ofördärvade sinne gör att det står närmare Gud. Barn kan således bli ett Guds redskap på jorden och finna sällhet. I Strussenfelts flickbok dras dock en skiljelinje mellan att vara barn i Guds ögon och att vara barn i det världsliga samhället, vilket klargörs efter flickornas konfirmation: "I hafven nu sjelfva åtagit eder ansvaret för edra gerningar. *Barn* ären I inför Gud, men icke inför världen."<sup>168</sup> För att kunna bli en nyttig medborgare måste barnet växa upp och även i den processen kan religionen spela en roll. När Fru W i sin ungdom grät över att ha svikits av vänner var det med hjälp av "religionen och förnuftet [som hon] segrade öfver dessa barnsligheter".<sup>169</sup> Att tygla sina känslor och agera rationellt leder till vuxenhet. Genom att göra skillnad på att vara barn i religiös och världslig bemärkelse, möjliggör texten en framställning av kvinnan som på samma gång barnligt oskuldsfull och mogen att som samhällsmedborgare axla världens ansvar.

I Strussenfelts flickbok utgör Fru W romanens moraliska auktoritet och hon bemöts med respekt av både män och kvinnor i hennes omgivning. "Vid Fru W:s ord fästes alltid afseende", konstaterar berättaren.<sup>170</sup> Hennes intellektuella kapacitet betonas likaså: "Den bildning, hon egde,

hade hon med tillhjälp af sitt goda hufvud sjelf förvärfvat sig [...].”<sup>171</sup> Fru W beskrivs varken som anmärkningsvärt lärdd eller befallande i sin undervisning, men som lärarinna intar hon ändå en auktoritetsposition och formulerar självständiga åsikter. Detta markeras inte minst av hennes föreläsningar i religion och historia. I en redogörelse för synen på nattvarden inom protestantismen sällar hon sig exempelvis till Jean Calvins tolkning. Efter att ha sammanfattat Luthers och Huldrych Zwinglis ståndpunkter fortsätter hon:

Calvin afvek från dem båda (och hans åsigt är för min känsla den antagligaste, ehuru jag icke vill påtvinga den till andra) att brödet och vinet icke allenast betecknade Kristi lekamen och blod, utan att *de troende andligen* anammade densamma. Vår kyrkas bekännelse öfverensstämmer med Luthers mening.<sup>172</sup>

Fru W:s tonfall är ödmjukt och hon sägs ha kommit till sin slutsats via känslan snarare än intellektet, men faktum kvarstår att hon intar en avvikande ståndpunkt från statskyrkans i en central teologisk fråga. Möjligheten att på detta vis tala med auktoritet, om än utan att anta en auktoritär ton, skapas genom rollen som lärarinna och fostermoder. Genom Fru W iscensätts en på samma gång mild och rationell kvinna som är mogen att axla det civila medborgarskapets rättigheter och skyldigheter. Hon agerar ekonomiskt ansvarsfullt, har en god moral samt engagerar sig i det omgivande samhället när hon tar hand om föräldralösa barn och bedriver fattigvård. I *Flickskolan på landet* framhävs just hennes mognad, då hon kontrasteras mot ”de unga uppfladdrande skönhheterna, hvilkas ord oftast äro lika betydelselösa som deras tankar”.<sup>173</sup> Här anas en kritik, liknade Mary Wollstonecrafts i *Vindication of the Rights of Women* (1792), av en uppfostran som riktar fokus mot kvinnans yttre och behagfullhet i stället för hennes förstånd. Wollstonecraft menade att en dylik fostran fick kvinnan att stanna på barnets nivå. *Original Stories from Real Life* beskriver också en uppfostran som låter flickorna utveckla både medkänsla och förnuft, men utan att hemfalla åt känsllosamma överdrifter. Det finns flera likheter med scener och utbildningsmetoder som gestaltas i *Flickskolan på landet*, men i jämförelse med mrs Mason

framhävs Fru W:s värme och innerlighet i högre grad. Texten tar avstånd från en uppfostran och en värld som enbart styrs av förnuft: "Och hvem är den dödlige som eger ett *hjerta*, och icke någon gång låter dess röst segra öfver förnuftet? d.v.s. *det der kalla förnuftet*."<sup>174</sup> Förnuft och känsla går hand i hand i romanens föreställda medborgarskap för kvinnor.

Strussenfelts *Flickskolan på landet* är i dag en närmast bortglömd bok. Dess intresse ligger inte i en revolutionär eller radikal framställning av en framtida, frigjord kvinna utan snarare i strävan efter att förbättra flickans och kvinnans ställning inom samtidens ideologiska ramar.<sup>175</sup> Som krönikör uttalade Strussenfelt sig mer öppet för en vidgning av i varje fall den ogifta kvinnans rättigheter.<sup>176</sup> I *Flickskolan på landet* förs däremot inga explicita politiska diskussioner. I den mån texten gör politiska ställningstaganden görs det indirekt och lågmält, genom framvisandet av kvinnans sårbara ställning och vikten av att flickor ges utbildning. Som Ridderstad har formulerat det "predikar [Strussenfelt] aldrig i sina romaner om kvinnans frigörelse utan visar i stället den självständiga kvinnans överlägsenhet i kraft och kärlek".<sup>177</sup> *Flickskolan på landet* gestaltar på ett liknande vis hur en moralisk, självständig och kärleksfull kvinna kan ha en viktig samhällsfunktion och utöva inflytande, både inom och utanför familjen. Genom att flickorna ska fostras till "värdiga och lyckliga medborgarinnor" pläderas samtidigt för kvinnans rättighet att inte bara betraktas som dotter, maka eller moder utan som en fullvärdig människa och medborgare.